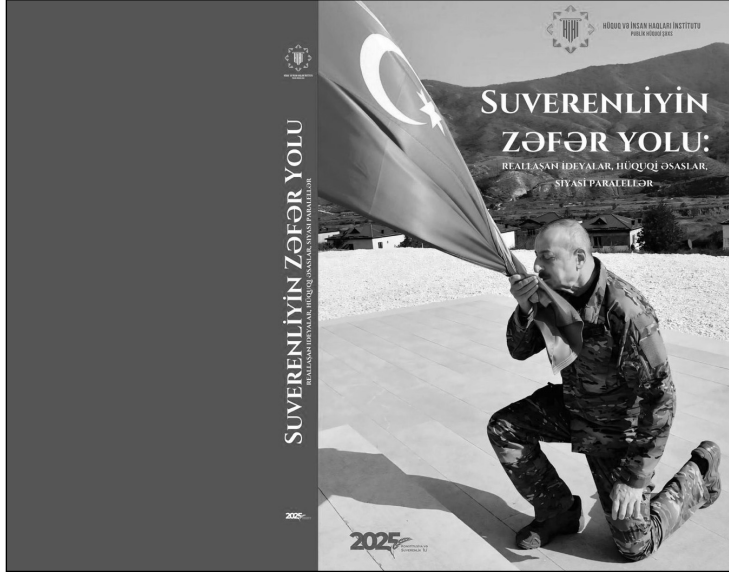

Həmişə bu qənaətdə olmuşam ki, o şəiri ki oxuyandan sonra onun misraları, bəndləri beyninə həkk olunub qalır, o əsəri ki oxuyub bitirəndən sonra ya oyrendiklərini kiməsə danışmaq istəyirsən, ya da sən də nəse yazmaq istəyirsən, deməli, oxuduğun şəir də, əsər də çox güclü olub. Burada əsər sözündən istifadə edəndə mən yalnız bədii yaradıcılıq nümunələrini deyil, elmi tədqiqatın məhsulu olan işləri də nəzərdə tuturam.

Çünki V.İbayevin "Suverenliyin zəfər yolu: reallaşan ideyalar, hüquqi əsaslar, siyasi paralellər" (Bakı, Hüquq və İnsan Haqları İnstitutu nəşri, 2025, 465 səh.) kitabının yalnız adını dəyişib elmi üslub qəlibinə salsan, onun istər siyasi, istərsə də hüquq üzrə samballı bir doktorluq dissertasiyası olduğuna zərər qədər şübhəm yoxdur. Giriş var, nəticəni özün hasil edərsən, istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı səhifəaltı istinadlarda yerini alıb.

44 günlük müharibə və ümumiyyətlə şanlı zəfərimiz Azərbaycanın bütöv tarixinin ən əzəmətli dövrü, deyərdim ki, mərhələsidir. Hesab edirəm ki, Azərbaycan tarixinin dövrləşdirməsində bu mərhələ özü öz yerini tutmuşdur. Bu dövr Ulu Öndər Heydər Əliyevin qayıdışından başlanır və böyük qayıdışımız başa çatanda tamamlanacaqdır. Şükür ki, qayıdışımız da sürətlə gedir, güman etmirəm ki, çox uzun çəksin. Böyük qayıdışdan sonrakı dövrün necə adlanacağı barədə fikir söyləməyə isə hələlik ehtiyac hiss etmirəm.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin sədrliyi ilə Nazirlər Kabinetinin 2020-ci ilin birinci yarısının sosial-iqtisadi inkişafının yekunlarına və qarşıda duran vəzifələrə həsr olunmuş, 15.06.2020 tarixdə keçirilmiş iclasında dövlət başçısı demişdir: "Nə vaxt, nəyi, necə etmək lazımdır, bunu biz bilirik. Hesab edirəm ki, yaxın tarix dəfərlə bunu göstərəcək, həm siyasi müstəvidə, diplomatik müstəvidə, eyni zamanda, döyüş meydanında. Nəyi ediriksə, dəqiqliklə edirik". Azərbaycan Prezidentli 44 günlük müharibə və ondan sonrakı çıxışlarında da bu kontekstdəki bəzi fikirlərini xatırlatmışdır. Heç bir mübaliğə olmadan demək olar ki, Ali Baş Komandan cənab İlham Əliyevin "Nə vaxt, nəyi, necə etmək lazımdır, bunu mən bilərəm!" cümləsi də artıq görkəmli dövlət başçılarının, diplomatların, sərkərdələrin kəlamları, mənə tutumu, mənə çekisi ağır olan fikirləri sırasında artıq öz yerini tutmuşdur. Belə fikirlərin mənası həmişə onların səslənməsindən xeyli sonra başa düşülür. V.İbayevin kitabının əsas məziyyətləri, elmi dəyəri də Ali Baş Komandanın çıxışlarını, bu çıxışlardakı fikirləri məhz beynəlxalq

hüquq, beynəlxalq humanitar hüquq, diplomatiya və hərbi elmi müstəvisində təhlil edərək onların sambalını, mənə yükünü oxşar vəziyyətlərə düşmüş görkəmli şəxsiyyətlərin çıxartdıqları nəticələrlə, vəziyyəti qiymətləndirdikləri fikirlərlə paralellər aparmaqla aşkara çıxarmış, təsdiq etmişdir. Bu yerdə sözlərimin sübutu üçün adıçəkilən kitabdan konkret fraqmentlərə istinad etməyi lazım bilərəm.

V.İbayev Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin "Azərbaycan vətəndaşlarını birləşdirən bir amal var - Qarabağın qaytarılması, Azərbaycan bayrağının işğal edilmiş bütün torpaqlarda qaldırılması və ərazi bütövlüyümüzün bərpa edilməsi" müddəasına əsaslanaraq yazır: "İlham Əliyevin Türkiyənin "A Haber" televiziya kanalına müsahibə verdiyi ərəfədə Ermənistan tərəfi yenə də özlərinin acizlik və nifrətə əsaslanan si-fətlərini nümayiş etdirərək, mülki əhalini hədəfə almış və cəbhədə uğradıqları məğlubiyyətin əvəzinə mülki əhalidən çıxmağa cəhd etmişdi. Gəncədə yaşayış evlərinin, Tərtərdə qəbristanlıqda dəfn mərasimində iştirak edənlərin raket atəşinə tutulması ermənilərin öz işğalçılıq niyyətlərindən əl çəkmək fikirlərində olmadıqlarına dəlalət edirdi. Mülki şəxslər arasında insan itkisi davam edir, artıq 47 nəfər həlak olmuş, 222 mülki şəxs yaralanmış, 2 minə yaxın ev dağıdılmışdır. Gün ərzində Tərtər, Ağdam, Goranboy və digər rayonlara 220-dən çox mərmir düşmüşdür, bu cür hücumlar yenə davam edirdi. İlham Əliyev qeyd edirdi ki, nə qədər mərmir düşürsə düşsün, Azərbaycan vətəndaşları öz torpağında qürurla yaşayırlar və bütün bu çətinliklərə dözürlər. Onları birləşdirən bir amal var, bu da Qarabağın qaytarılması, Azərbaycan bayrağının işğal edilmiş bütün torpaqlarda qaldırılması və ərazi bütövlüyümüzün bərpa edilməsidir". Müəllif bu yerdə Peloponnes müharibəsindən baş komandan Paqonun həmvətənlərinə söylədikləri ilə müqayisə apararaq yazır: "Peloponnes müharibəsindən söhbət açan Fukidid yazır ki, afinalılar beotiyalıların torpaqlarına daxil olduqda baş komandan Paqon beotiyalıları müraciətlə dedi: "Beotiyalılar! Hərbi reislər kimi bizlərdən heç

ZƏFƏR TARIXİMİZƏ SALINMIŞ İŞIQ

"Nə vaxt, nəyi, necə etmək lazımdır, bunu mən bilərəm!"

İlham ƏLİYEV

kim belə bir fikrə yol verməməlidir ki, biz afinalıları öz torpaqlarımızda yaxalaya bilməsək belə, onlarla döyüşməli deyilik. Axı onlar sərhəddən bizim torpaqlara daxil olmuş, Beotiyalıları qarət etmək məqsədilə bizim torpaqlarda istehkamlar qurmuşlar. Buradan belə nəticə çıxır ki, bizim onları harada tapmağımızdan, onların düşməncilik məqsədilə haradan gəlmələrindən asılı olmayaraq, onlar bizim düşmənimizdir. Əgər kimsə əvvəllər hesab edirdi ki, bizim üçün düşmənin üzərinə getmək daha təhlükəsizdir, indi qoy, fikrini dəyişsin. Çünki ehtiyatlılıq və tədbirlilik öz-özlüyündə nə qədər gözəl keyfiyyətlər olsa da, düşmənin qarşısında və doğma torpaq təhlükədə olduqda, acgöz düşmənin evdə oturub hər hansı quldur hücumu rahat fikirləşib hazırladığı kimi çox düşünməyə ehtiyac qalmır... Çünki qonşulara qarşı durmaq bacarığı həmişə azadlığın təminatıdır. Biz başqalarının torpaqlarını ələ keçirməyə can atdıqları son imkanlarımızı kimi necə vuruşmaya bilirik?... Allahın afinalıların 236 237 zəbt edib və vicdansızcasına özlərinin qalalarına çevirdikləri müqəddəs yerlərimizin köməyinə güvənərək düşmənin üzərinə getməliyik" (İbayev, 2025, s. 236-237).

Doğrudan da çox da uzaq olmayan tariximizdə və ondan əvvəl də oxşar vəziyyətin mövcud olduğuna hər birimiz şahid olmuşuq. Xalq düşmənlərinin hərəkətinə cavab vermək istəyirdi və hər an Ali Baş Komandanın əmrini gözləyirdi. Ancaq bu əmr vermək üçün əvvəlcə hazırlaşmaq, hazır olmaq, baş verəcəkləri dəqiq hesablayıb qərara gəlmək vacib idi. Qarabağ müharibəsi Ali Baş Komandanımızın qəbul etdiyi qərarların nə dərəcədə düzgün olduğunu, onun komandan kimi qətiyyətini, vəziyyəti qiymətləndirmə məharətini nümayiş etdirdi. "Nə vaxt, nəyi, necə etmək lazımdır, bunu mən bilərəm!" fikrinin doğruluğunu birmənalı şəkildə təsdiq etdi.

Kitabda Çigizxan, Qay Yuli Sezar, Teymurləng, Napoleon, Suvorov və başqa ən görkəmli sərkərdələrin təcrübəsi, döyüşü təşkil etmək, qələbə qazanmaq, heyrətamiz qərarlar qəbul etmək keyfiyyətləri ilə bağlı paralellər, müqayisələr və onların əsasında aparılan təhlillər tədqiqatçının böyük zəhmətinin və dərin savadının göstəriciləri kimi diqqəti cəlb edir.

Fikrimizcə, bu monoqrafiyanın elmi dəyəri, hər şeydən əvvəl, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin adı ilə tarixə yazılmış 44 günlük Qarabağ müharibəsində hərbi sənətinə, siyasətə,

diplomatiyaya yeni yanaşmaları açıb aşkara çıxarması ilə bağlıdır. Monoqrafiyada ortaya qoyulmuş problemlərin, məsələlərin dairəsi o qədər geniş və rəngərərdir ki, onu qiymətləndirmə, ona münasibət bildirmə çox geniş təhlil tələb edir. Bununla belə, monoqrafiyanın ən ümdə məziyyətlərindən biri onun içindəkilərinin onun dəyərini ardıcıl olaraq aşkara çıxarmasını vurğulamaq və kitabdan fraqmentləri oxucuya təqdim qeyd etmək də olar.

Maks Veberin siyasət və mədəniyyətin qarşılıqlı nisbəti ilə bağlı insanın siyasi keyfiyyətlərinə müstəsna dəyər verməsini xatırladan müəllif onun siyasətçi üçün üç böyük həvəs, məsuliyyət hissi və məsafəni gözüyağı ölçmə kimi keyfiyyətləri əsas götürməsinə diqqət mərkəzinə çəkərək Türkiyənin "A Haber" televiziyanın jurnalistinin nə qədər ərazinin, hansı yaşayış məntəqələrinin azad etməsi haqqındakı sualına cənab İlham Əliyevin "Bizim məqsədimiz ərazi bütövlüyümüzü tam bərpa etmək və Azərbaycan bayrağını işğal edilmiş bütün torpaqlarda qaldırmaqdır... müharibənin öz qaydaları, öz qanunları var... ən önəmli strategiyə yüksəklikləri götürməkdir. Çünki bu yüksəklikləri götürərkən biz daha böyük əraziyə nəzarət edirik. Bundan sonra Azərbaycan Ordusunun əks-hücum əməliyyatının daha da uğurlu olmasına şərait yaradırıq" cavabını yada salaraq yazır: "Böyük sərkərdə Sezar döyüş əməliyyatlarında ümumi məqsədə çatmaq üçün düzgün mövqe seçməyə, yüksəklikləri tutmağa böyük önəm verirdi: "Yüksək sürətli hərəkət Sezarın istənilən hərbi kampaniyası üçün səciyyəvi idi. Digər sərkərdələr əsgərlərin gücünü həlledici vuruşmalar üçün saxlayırdılsa, o, əsgərləri tərəddüd etmədən sürətlə irəliləyirdi. Nəticədə, nəzərdə tutulan yerə birinci gələrək, gələcək döyüş meydanını müstəqil seçmək imkanı sandan üstünlük əldə edir və əsas yüksəkliyi tuturdu. Hərbi işdə bunun çox vaxt həlledici əhəmiyyəti vardı".

...Döyüş əməliyyatlarının aparılmasına İlham Əliyevin yanaşması onun Ali Baş Komandan kimi hərbi sahədə kifayət qədər biliklərə malik olması, müharibənin mahiyyətini dərinlən bilməsi, mürəkkəb döyüşlərin gedişini və nəticələrini qabaqcadan görmək bacarığından xəbər verirdi. İlham Əliyev üçün də əsas ideya tez-tələsik hər hansı ərazinin ələ keçirilməsi deyil, cəbhədə üstünlüyün, üstün mövqelərin əldə olunması, hərbi əməliyyatlar zamanı düşmənin sıra-

dan çıxarılması, onun texnikasının məhv edilməsi idi.

Müxbirin "Qarabağın qəlibi, gözü Şuşadır. Azərbaycanlıların gözü-qulağı Şuşadan gələcək xəbərdədir. İstiqaməti Şuşa olarqmı verəndir, inşallah?" sualına cavab verərkən İlham Əliyev qeyd etdi ki, "İstiqamət hər tərəfdir. İşğal edilmiş torpaqların hər bir qarışı, hər bir şəhər bizim üçün doğmadır, əzizdir. Mənim üçün hər bir kəndin dəyəri, qiyməti o biri kəndlə müqayisədə, o biri şəhərlə müqayisədə eynidir, bərabərdir. Ancaq siz də yaxşı bilirsiniz ki, Şuşanın Azərbaycan xalqının qəlbində xüsusi yeri var. Bu, bizim tarixi şəhərimizdir, qədim mədəniyyət ocağıdır. Şuşa Azərbaycan xalqına bir çox istedadlı, dahi şəxslər bəxş edibdir. Əlbəttə ki, Şuşasız bizim işimiz yarımcıq olar. Təbii ki, müzakirələr prosesində də hər zaman bu məsələ gündəlikdə idi". Lakin jurnalist unudurdu ki, müharibədə sərkərdələr tərəfindən bu cür suallar cavablandırılırmı. N.Makiavelli döyüşlərdən qabaq sərkərdənin sirri saxlaması ilə bağlı yazırdı: "B.e.ə. 80-78-ci illərdə Metel İspaniyada Sertoriyaya qarşı qoşun rəisi kimi döyüşdü yəni vaxt kimsə Meteldən sabah nə etməyi düşündüyünü soruşur. Metel cavab verir ki, "Əgər bu haqda mənim köynəyimin məlumatı olsaydı, mən onu yandırardım". Mark Krassın döyüşçülərindən biri ondan qoşunun nə vaxt hücumu keçəcəyini soruşur. Krass: "Düşünürsən ki, bircə sən şeypur səsinə eşitməyəcək-sən", - cavabını verir".

"Nə vaxt, nəyi, necə etmək lazımdır, bunu mən bilərəm!" kəlamındakı həqiqətin isbatı üçün deyilənələr yetərlidir. Zəfər tariximiz, Qarabağ müharibəsi haqqında bundan sonra da çox ki-tablar yazılacaq. Mənə qalsa, bu barədə yazılmış və yazılacaq kitabların ən yaxşılarını, ən qiymətli olanları bir yerdə düzmək istəsək, onlardan birincisi Ulu Öndərin, ikincisi Azərbaycan Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin birbaşa və ya dolayısı ilə bu tarixlə bağlı olan məruzə və çıxışlarını bir yerdə toplamış kitab olmalıdır. Həmin rəfdə "Suverenliyin zəfər yolu: reallaşan ideyalar, hüquqi əsaslar, siyasi paralellər" kitabının yeri, fikrimcə, üçüncüdür. Sonrakı yerlərdə duracaq kitablardan danışmaq istəyəndə isə Azərbaycan Prezidentinin Milli Akademiyasının 80 illik yubileyindəki çıxışından bir cümləni yada salmaqla kifayətlənmək olar: "Azərbaycanın tarixini tədqiq edən, təbliğ edən bir çox əsərlərə ehtiyac var".

Cəmaləddin RƏHMANOV
Əməkdar jurnalist, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru